

Urednik
Zoran Hamović

Likovni urednik
dr Svetlana Volic

© Clio, 2018. Sva prava za izdanje na srpskom jeziku zadržana.
Ova publikacija, u celini ili delovima, ne sme se umnožavati,
preštapavati, pohranjivati u memoriju kompjutera ili na bilo
koji način prenositi – elektronski, mehanički, fotokopiranjem,
snimanjem ili na drugi način – niti može na bilo koji način ili bilo
kojim sredstvima biti distribuirana bez odobrenja izdavača.

Naslov originala

Stefan Çapaliku

Secili çmendet simbas mënyrës së vet

Copyright © 2016 Stefan Çapaliku

© of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Stefan Čapaliku

Svako poludi na svoj način

Preveo sa albanskog

Danilo Brajović

Beograd, 2018

Prije

1.

Kratkih pantalona, crnih, sa ukrštenim tregerima na leđima, u bijeloj košulji, bijelim kratkim čarapama, kafenim kožnim sandalama. Kosom plavom, kovrdžavom, kovrdžavom... Ja. Ja.

U bijeloj haljini, sa plavim tačkama, bez rukava, iznad koljena, u bijelim kožnim sandalama, visoka, kosa plava talasasta, talasasta Mama. Ona.

Moja ruka u njenoj. Dovoljno. Oči širom otvorene. Velika radoznalost. Onda dalje... dalje...

Velika željezna kapija, okolo betonski zidovi sa bodljikavom žicom na vrhu. Vojnici ili policajci sa oružjem. Velika vrućina. Visoke uspravne stražarnice pune čuvara na sve strane, na sve strane... Čuvari. Oni.

Visoki, mršavi muškarac, ćelav ili obrijane glave, obučen u pidžamu, ne baš pidžamu, već nešto kao pantalone i sako na linije. Bijel. Bijel... Ujak. On.

Ja nijesam dobro znao što On radi tamo, ali ubrzo, malo kasnije, nekoliko godina kasnije možda, saznao sam da se to mjesto zvalo zatvor i da je On, moj ujak, doktor, bio zatvorenik osuđen na, ništa manje, već na deset punih godina.

Znači, boravak mog ujaka u zatvoru je trenutak koji je obilježio početak mog sjećanja. Nekada mi je to bilo

užasavajuće. Kako to da je upravo zatvor početak moga sjećanja o jednom čovjeku?! Ali eto, dešava se. Zar nije i samo sjećanje zatvor? Sada, pak, mislim da sam imao sreće...

Znam da smo bili negdje okruženi brdima po sred Albanije. Čini mi se da se mjesto zvalo Belš. Onda povratak kamionom u Tiranu. Sjedio sam na Njenom križu, u limenoj kabini sovjetskog zisa. Vani velika ljepota. Drveće na sve strane, pejzaž blagih linija. Brda. Živopisna priroda. Pozeljene doline i vodotoci koji ih presjecaju. I teku...

Ne znam kada smo stigli u Tiranu. Sigurno kasno, tokom noći. Tu su živjeli ded i baba po Mami, i drugi mlađi ujak. Sve troje u jednom stanu crvenih cigli, užasavajuće malom. Kuću koju je ded izgradio u centru Tirane, kada je tu došao početkom 30-ih godina sa krajnjeg juga Albanije, srušili su. Onda su ih preselili tu, u tom stanu, negdje blizu „21. decembra“¹. Ljudi još uvijek tako zovu taj trg u Tirani, većina ne znajući da je 21. decembar, zapravo, Staljinov rođendan.

Sjutradan ponovo sunce. Idemo po Tirani. Ona kupuje bijeli hljeb i onda stajemo kod autobuske stanice u centru. Tu se nalazila manja eskadrila italijanskih autobusa „Viberti“, ostalih još od Rata.

Visoki i debeli čovjek, riđokos, riđih brkova, loše odjeven, ulazi i sjeda u prvi red. Vidi se da je malisor. Odmah za njim ulazi neko drugi i diže ga sa tog mjesta. On ustaje bez riječi i sjedne u drugi red, odakle ga opet diže neko drugi, onaj čije je mjesto po karti. Čovjek se ponovo polako premješta i pita vozača:

¹ Naziv jednog od trgova u Tirani.

– Hoćemo li svi zajedno stić' u Skadar, čovječe?

Nakon znaka odobrenja od strane vozača, čovjek riđe kose i brkova polako i tiho se smjesti negdje na samom kraju autobusa.

Put za Skadar takođe živopisan, sa blagim usponima i spuštanjima sve do Čaf-plane, gdje krivine postaju jače i kružne, kao napravljene šestarom. Pređa mnogom hromirani metalni luk, potpuno izgreban, bio je završetak naslona sjedišta ispred mene na koji sam mogao da naslonim ruke i čelo. Jak miris goriva, krivine, mučnine i beskrajna povraćanja...

2.

Tek što sam počeo školu. Nalazila se odmah iza zadnjeg zida naše avlije.

Bio je to jedan od onih časova drugog razreda, gdje se govorilo pomalo o svemu. Govorilo se nešto kao o geografiji. Sjedio sam u prvoj klupi u redu do vrata. Bješe to neka vrsta viteškog gesta, kao da sam htio pokazati učiteljici i svim ostalima, evo tu sam i ne bojim se ničega. Tako sam i tog ponedjeljka čekao da učiteljica prozove moje ime i da izađem pred tablu, kada su se otvorila vrata.

Rijetko se dešavalo da se vrata učionice otvore tokom časa. Međutim, vrata su se otvorila i u učionicu je ušao zamjenik direktora škole zajedno sa čovjekom u bijelom mantilu. Zamjenik direktora, krupan čovjek, sa podbratkom, tankim brkovima, šapnuo je nešto učiteljici geografije i onda se okrenuo ka nama: –U našu školu došli su zubari. Sa sobom su donijeli svoju opremu i redom će vas sve pregledati.

Zatim, nakon što je izvadio svoje proteze, dodao je: „Mens sana in corpore sano“, i požurio da prevede: „zdrav duh u zdravome tijelu“.

Ja sam se prepao, skupio sam se, smanjio, ne znam šta mi se dogodilo, ali od tog trenutka nije me više bilo.

Čovjek u bijelom pretvorio se u duha u mojim očima. Zamjenik direktora je zgrabio dnevnik i pročitao prvih pet imena. Ja sam bio drugi. Ponovo se nasmijao, brkovi su mu zasijali i nastavio:

– Vi koji ste prozvani, da idete sa doktorom. Drugi će ići kasnije, jedan po jedan.

Ustao sam. Ustali su i drugi i izašli smo prateći duha uskim hodnikom. Aleks, treći u dnevniku, moj komšija, sa kojim sam provodio vrijeme tokom odmora, pogledao me je u oči. Pogledao sam i ja njega. Sa sobom su donijeli i opremu, šapnuo mi je Aleks, uništiće nas. Nastavio sam da se vučem niz dugi hodnik i u jednom trenutku duboko sam udahnuo i rekao:

– Bježimo!

– Bježimo! – rekao je i Aleks i potrčali smo ulijevo, gdje se išlo put ženskih toaleta.

Duh nas nije primijetio, kao ni one tri djevojke iz razreda koje su ga okruživale s radošću. Preostajalo nam je samo da čekamo da se čas geografije završi i da uđemo natrag u učionicu. Aleks je u džepu imao jabuku. Zagrizli smo redom... ko zna, možda ćemo se izvući.

Kada smo ušli u učionicu, poslije pauze nakon prvog časa, na vratima su nas čekali zamjenik direktora, Razredna i učiteljica geografije. Tri namrštena lica, spremna za napad, kao da se desio smak svijeta.

– Dobro od Aleksa, ali od tebe se nije očekivalo ovako nešto. Kako se usuđujete da ne poštujete naredbu Uprave? – viknula je Razredna.

Kako smo se usudili da se ne povinujemo nalogu Uprave, ni Aleks ni ja nijesmo shvatili u to vrijeme. Toliko je trebalo, i osjetili smo kako nas je zamjenik uhvatio za uši svojim velikim rukama i izgovorio te strašne

riječi: „Rećiću mu da vam iščupa kutnjake.“ Uzeo nas je obojicu za uši i, pokazujući još jednom svoje proteze, vukao nas je do Kabineta gdje se nalazio zubar.

– Evo dezentera. Eto ih. Udri!

– Sjedi, viknuo je zubar i pogledao nas s gađenjem.

– Otvori usta! Pokvarene su ti dvije šestice i jedan očnjak. Plombiranje trećeg stepena.

O Bože. Milosti. Šta su to dvije šestice, jedan očnjak i plombiranje trećeg stepena? Nijesam bio u mogućnosti da odgonetnem jer se odjednom začuo huk mašine, i nešto metalno što se okretalo ušlo je u moja usta. Ni anestezije, ni utrnuća, ništa od toga. Toliko je trebalo, zavrtjelo mi se u glavi i više se ničega ne sjećam, osim Aleksovog vrištanja i pamučnog klupka koji mi je punio nos. Osvijestio sam se tek kad sam došao doma.